

Alternativno kaznovanje v slovenski zakonodaji in praksi (Delo v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti)

Dragan Petrovec*

Razprava prikazuje razvoj alternativne sankcije dela v korist skupnosti (community sanctions), ki je iz zahodnega sveta, kjer jo je pravosodni sistem uporabil že pred več kot tridesetimi leti (Kalifornija), razmeroma kmalu prišla tudi na staro celino. Članek obravnava pogoje za izrek take sankcije, prednosti in pomanjkljivosti alternativnega kaznovanja in tuje izkušnje po določenem času spremljanja tovrstnega kaznovanja. Končno so prikazane tudi slovenske razmere in osamljeni primeri izreka nove sankcije, pri čemer je danih nekaj predlogov o primerni ureditvi zakonodaje, ki bo natančneje urejala izvrševanje te sankcije.

Ključne besede: kaznovanje, alternativne sankcije, delo v korist skupnosti.

UDK: 343.27+343.242(497.4)

1. Uvod

V uvodnih pojasnilih h Kazenskemu zakoniku Republike Slovenije lahko preberemo, da z uvedbo dela v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti zakonodaja sledi težnjam številnih zahodnoevropskih držav po nadomestitvi kazni zopora s t.i. alternativnimi kazenskimi sankcijami, kjer storilcu ne odvezamo prostosti. Prav tako preberemo napoved, da bo uresničevanje te določbe zahtevalo dodatne, predvsem organizacijske določbe v zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij, pa še nekaj praktičnih ukrepov.¹

V štirih letih se je na področju izvrševanja nove alternativne sankcije zgodilo bore malo. Iskanje krivcev je »de lege ferenda« razmeroma nesmiselno in jalovo početje. Zato se kaže posvetiti, vsaj v grobem, ureditvi, ki jo imajo nekatere tuje države, njihovim praktičnim rešitvam, razlikam med posamičnimi sistemi in morebitnim težavam pri izvrševanju novosti v kaznovalni politiki. Ugotovitve lahko primerjamo z domačimi predstavami o sankcijah v korist skupnosti in z nekaterimi redkimi primeri že izrečenih nadomestil za kazen zopora do treh mesecev v slovenski sodni praksi. Ob naglici, s kakršno se pripravljala izvršilna zakonodaja, se ni bati, da sestavljalci ne bi zmogli upoštevati ugotovitev in priporočil pričujoče raziskave.

2. Zgodovina alternativne sankcije dela v korist skupnosti

Ko se kljub zaverovanosti v moč tretmanske ideje in prakse kriminaliteta ni zmanjševala, pač pa prav nasprotno, je imela oblast na voljo različne postopke. Praviloma se je odločala za več zaporov in za strožje sankcije. Priznati pa je treba, da se je kot odziv na povečano število kaznivih dejanj pojavila tudi

vrsta alternativnih sankcij. Vse niso temeljile na humani ideji o skrčevanju zopora na minimalni obseg po načelu »ultima ratio«. Med njimi najdemo namreč prav nič nežne postopke, kot so intenzivno nadzorovanje, ki ga opravljajo pooblaščen in usposobljeni uslužbenci (probation officers), elektronski nadzor in posebna taborišča (»boot camps«), ki naj bi z izredno strogim, v resnici krutim režimom življenja spreobračala prestopnike in hkrati zastraševala potencialne storilce. Na drugi strani lestvice so milejši posegi – poravnava med žrtvijo in storilcem, povračilo škode ali koristno delo, za katero tisti, ki mu je naloženo, ne prejme plačila, saj se naloži kot sankcija.²

V anglosaksonski literaturi se za tovrstno alternativno sankcijo uporablja izraz »community service«, kar v slovenščino povzemamo kot delo v korist skupnosti in natančneje opredeljujemo v zakonu kot delo v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti (prim. 107. čl. KZ RS).

Zgodovina in z njo izkušnje o drugačnem kaznovanju se-gajo dobrih trideset let nazaj. Viri navajajo, da se je taka kazen prvič uporabila leta 1966 in sicer v Kaliforniji. Sodišče jo je namenilo ženskam, ki so zagrešile prometna kazniva dejanja. Pri presoji o odmeri take kazni sta prevladali naslednji utemeljitvi: mnoge izmed obsojenk zaradi svojega premoženjskega stanja ne bi zmogle plačati denarne kazni in zapor bi jih prehudo prizadel, ne le psihično, tudi zaradi družine in skrbi zanjo. Sodišča so ocenila, da so izkušnje z novo vrsto kazni dobre in sčasoma se je delo v korist skupnosti vse bolj širilo kot alternativna sankcija zaporni kazni.³ Ponekod so izrek nove sankcije združili z dodatnimi obveznostmi, tako da je storilec moral poravnati povzročeno škodo, drugje pa so tovrstno delo izrekli kot kazen brez dodatkov.⁴

V nekaj letih se je delo v korist skupnosti razširilo v številne ameriške države. V sedemdesetih letih se je sankcija uveljavila tudi v Kanadi, Avstraliji in Novi Zelandiji in kot

* Dragan Petrovec, doktor pravnih znanosti, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Kongresni trg 12, 1000 Ljubljana

¹ Bavcon, s. 52

² Junger-Tas, 1994, s. 53-54.

³ Hudson, s. 3

⁴ Prav tam.

večina kaznovanih izumov zašla tudi na staro celino. Najbolj dovzetna za novost je bila Anglija, kjer je Criminal Justice Act iz leta 1972 pooblastil sodišča, da lahko naložijo od 40 do 240 ur neplačanega dela v korist skupnosti kot obliko kazni za dejanja, za katera se lahko izreče zapor. V osemdesetih pa so se z novo obliko kaznovanja lahko pohvalile že številne evropske države, med njimi Danska, Nemčija, Francija, Nizozemska, Norveška in Portugalska.

V anglosaksonskem sistemu gre običajno za sodnikovo odločitev med zaslišanjem (main hearing), pri čemer je potrebna tudi obsojenčeva privolitev v tovrstno sankcijo (Ib., 6).

3. O nekaterih merilih pri izreku sankcije dela v korist skupnosti

Število naloženih ur dela mora biti v določenem sorazmerju z višino kazni, ki se lahko izreče, oziroma ki bi se izrekla v konkretnem primeru. Večinoma velja ocena, da se en dan zapora spremeni v 6 do 8 ur dela.⁵

Če se sodišče odloči za delo v korist skupnosti, je dolžno izbirati opravila, ki imajo določene lastnosti. Tako delo mora ustvarjati obsojenemu zaupanje vase in občutek lastne vrednosti.⁶ Korist od takega dela morajo imeti vsi, zato po mnenju nekaterih ne pridejo v poštev zasebne organizacije.⁷ Obsojenemu moramo z delom zagotoviti vsestransko pozitivne izkušnje, saj tako preprečujemo tudi povratništvo.⁸

Nekateri poudarjajo vrsto vprašanj, ki jih je treba zadovoljivo rešiti ob odločanju za tako sankcijo. Preverjati je treba kaznovano usmerjenost takega ukrepa, kar pomeni, da jo mora sankcija odražati, ne glede na to, ali gre za rehabilitacijo, retribucijo ali zastraševanje. Nadalje je treba razmisliti, kateri obsojenci sploh pridejo v poštev za tako kaznovanje. Če je primerna za obsojene zaradi prekrška ali za delinkvente, ki so storili prometna kazniva dejanja, je vprašljivo, če jo je primerno izrekat tudi nasilnežem in tistim, ki so odvisni od drog.⁹

Država je nadalje dolžna zagotoviti ustrezen nadzor, kjer pa je treba upoštevati minimalen obseg obsojenčeve pravice do zasebnosti.¹⁰

4. O predvidenih prednostih in nekaterih pomanjkljivostih alternativne sankcije

Nekateri avtorji poudarjajo zlasti dejstvo, da se z zamenjavo zaporne kazni z milejšim ukrepom zmanjšuje nasilnost pravo-

sodnega sistema. Poleg tega se zmanjšujejo stroški (kar je danes v potrošniški družbi, kakršna je zlasti Amerika, najpopularnejši argument, ne glede na posledice; v konkretnem primeru so sicer ugodne – op. D.P.). Okolje sodeluje s pravosodjem in na ta način se oblikuje javno mnenje, ki podpira sistem in kaznovano politiko. Če gre za mladoletnike, je ta ukrep še posebno primeren, saj bi denarno kazneni praviloma poravnali starši, zapor pa za mladoletnike ne bi bil vselej primeren.¹¹ Nekateri domači avtorji poudarjajo zlasti resocializacijsko vlogo take sankcije in možnost kombiniranja z drugimi sankcijami, na primer z denarno kaznijo ali pogojno obsodbo. Poleg tega po njihovem mnenju ne stigmatizira nenasilnih storilcev.¹² Omenjajo tudi povečanje zmogljivosti sodišč (»sentencing capacities«), če bi se pogosteje odločali za delo v korist skupnosti.¹³

Med pomanjkljivostmi omenjajo zlasti stroške, ki nastanejo ob uresničevanju novega koncepta, pomanjkanje specialne prevencije, ki bi bila zanesljiveje dosežena z izrekom zaporne kazni, in pretirano širjenje mreže socialnega nadzora. Obenem je slišati tudi dvom, ali taka sankcija pripomore k zmanjševanju povratništva.¹⁴ Splošen, morda nekoliko filozofsko sporen koncept omenjata Mrvičeva in Đorđević, ki pišeta o ideji prisilnega dela in o delu kot podlagi za osebno identiteto posameznika ter njegov družbeni status.¹⁵

Ob omenjeni kritiki se očitno spopadata dva koncepta. Pri nas je pred časom obveljalo spoznanje (z veljavo, omejeno na prostor zunaj zapora), da je delo čast in zato ne more biti kaznen. Zato se je prisilno delo umaknilo iz kazenskega zakonika, ostalo pa je v zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij, sicer drugače poimenovano, a s podobno vsebino; obsojenci so bili namreč dolžni delati, sicer so jih doletele sankcije.

Resnici na ljubo je treba povedati, da so po zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij, ki je še iz leta 1978, obsojenci dolžni delati, vendar pa so kasnejša navodila ministra za pravosodje to določbo spremenila. Obsojencev ni bilo mogoče prisiliti v delo in jih zaradi odklanjanja dela tudi ni bilo mogoče disciplinsko obravnavati oziroma kaznovati. Gre za potrditev prakse »praeter legem«, pri čemer pa bi bilo bolj in pravilneje, da bi spremenili določbo zakona, ker podzakonski akti (navodila ipd.) formalno ne morejo spreminjati zakonskih določb.

Novejši koncept je dosti bolj pragmatičen, vsebuje pa dodatno varovalko, namreč obsojenčevo »privolitev v tak način izvršitve kazni zapora« (prim. besedilo 107. člena KZ RS).

⁵ Prav tam, s. 6

⁶ Morris, s. 155-156

⁷ Mrvič, s. 28

⁸ Hudson, s. 7

⁹ Carter, s.4-5.

¹⁰ Prav tam, s.5.

¹¹ Hudson, s.8-9.

¹² Mrvič, s. 25-26.

¹³ Morris, s. 155-156.

¹⁴ Prav tam, s. 156.

¹⁵ Mrvič, s. 25

5. Izkušnje z delom v korist skupnosti

Nekateri strokovnjaki ugotavljajo, da imajo sodniki zaradi pomanjkanja natančnejših navodil zelo različna merila za povsem podobna kazniva dejanja.¹⁶ Prav v zvezi s tem problemom drugi svetujejo, da je treba izdelati t. i. »sentencing guidelines«, navodila za odmero kazni, kjer je treba opredeliti tudi namen kaznovanja.¹⁷ Junger-Tasova pritrjuje ugotovitvam o neenotnih merilih in omenja primerjalno študijo med Kanado in Anglijo. Ta je pokazala, da izrekajo delo v korist skupnosti v Angliji tudi za dosti hujša kazniva dejanja kot v Kanadi. Pri tem pa so tudi v Angliji precejšnje razlike pri obsegu izreka te alternativne sankcije. Politika sodišča je razmeroma neenotna, saj na nekaterih sodiščih izrekajo delo v korist skupnosti kar štirikrat pogosteje kot drugje.¹⁸ Leta 1989 so izšla navodila (National Standards for Community Service Orders), ki priporočajo pogostejšo uporabo te sankcije, dajejo jasnejše okvire in omogočajo večjo enotnost pri njenem izrekanju. Med drugim priporočajo, da je treba tiste, ki se prvič niso držali pravil pri izvrševanju kazni dela v korist skupnosti, vseeno upoštevati za ponoven izrek iste sankcije. Zaradi prvega neuspeha obsojenemu ne smemo kar zapreti vrat.¹⁹

Prav ta neuspeh ocenjujejo v različnih državah, kjer imajo tovrstno sankcijo, različno. Ponekod prekinejo program ob prvi težavi, drugje pa so bolj prilagodljivi in upoštevajo razloge, zaradi katerih posameznik morda ni prišel na delo (družinske težave, konflikti ipd.). Pokazalo se je, da je permissivnejši pristop uspešnejši.²⁰

Program opisane sankcije zahteva administrativno strukturo, četudi je skromen po obsegu. Pri tem se lahko zanesemo na prostovoljno delo ali na državne agencije, ki skrbijo za izvrševanje ukrepa.²¹

V Ameriki se tovrstna sankcija izreka praviloma kot nadomestilo za krajše zaporne kazni, v Angliji pa največkrat moškimi med 17 in 25 letom, ki so bili že kdaj kaznovani.²² Podatke potrjuje Morris, ki navaja, da je bilo v letu 1987 v Angliji in Walesu delo v korist skupnosti naloženo 8% obsojenih za težja kazniva dejanja.²³

V Ameriki se ta sankcija izreka večinoma »belemu ovratniku«, mladoletnikom in pa storilcem blažjih kršitev. Pri tem praviloma ne gre za samostojno kazen.²⁴ Prav tako ni samostojna kazen v Kanadi, pač pa običajno poseben pogoj pri pogojni obsodbi.

Izrekajo jo izključno nenasilnim storilcem in ponovitev znaša od 18 do 23%. To dejstvo je treba pripisati tudi izbranim storilcem, ki sploh pridejo v poštev za tako sankcijo.²⁵ Na Finskem je bila ta možnost vpeljana leta 1991 in sicer poskusno v 11 okrožjih. Tri četrtine teh kazni so izrekli vinjenim voznikom, ki tvorijo 30% celotne zaporske populacije.²⁶

Na Nizozemskem je bila leta 1971 prvič izrečena sankcija obveznega dela (oskrbe pacientov v bolnišnici) trem mladim nasilnežem. Odločitev je sprožila burno polemiko o primernosti oziroma dopustnosti takih ukrepov. Sodišče se je zanj odločilo tudi zaradi nezadovoljstva z dosedanjimi vrstami sankcij.²⁷ Leta 1980 je Ministrstvo za pravosodje odločilo, da se začne poskusno obdobje dveh let za izrekanje takih sankcij. Izbrali so osem okrožnih sodišč in spremljali potek. V teh območjih so prosili različne ustanove za vsaj eno delovno mesto za take primere. Večina je odgovorila, da podpira tak poskus. Tisti, ki se niso strinjali, so navedli, da imajo pre malo osebja za tak projekt, da bi stranke to odklanjale ali pa da bi to motilo sosesčino. Rezultat je bil optimističen. V skladu z dogovori je bilo opravljenih 90% vsega naloženega dela.²⁸

Po posamičnih deliktih je bila razporeditev sankcije dela v korist skupnosti taka:

a) premoženje	48%
b) nasilje	8%
c) promet	24%
d) mamila	3%

Med naravo delikta in odrejenim delom ni bilo vsebinske povezave, največkrat je šlo za razna popravila in vzdrževanje, praviloma v korist dobrodelnih organizacij.²⁹

Nekateri pa so opozarjali, da sodniki raje izrekajo drugačne sankcije, ki zastrašujejo, onesposablajo in so povračilne. Tak je zlasti zapor. V alternativne sankcije nimajo zaupanja, ker ni dokazano, da je s tovrstnimi ukrepi mogoče doseči rehabilitacijo delinkventov.³⁰

6. Delo v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti v Republiki Sloveniji

a) zbiranje podatkov

Ob zbiranju podatkov o izrekanju nove sankcije smo ugotovili, da nihče ne vodi evidence o številu teh izrečenih

¹⁶ Carter, s. 5

¹⁷ Junger-Tas, 1994b, s. 48.

¹⁸ Junger-Tas, 1994a, s. 27.

¹⁹ Prav tam, s. 28.

²⁰ Junger-Tas, 1994b, s. 62-63.

²¹ Carter, s. 5.

²² Mrvič, s. 26.

²³ Morris, s. 150.

²⁴ Junger-Tas, 1994a, s. 25.

²⁵ Prav tam, s. 26.

²⁶ Prav tam.

²⁷ Community service, s. I.

²⁸ Prav tam, s. 4-8.

²⁹ Prav tam, s. 4-5, 38.

³⁰ McDonald, s. 3.

ukrepov. Ni jih v uradnih statističnih pregledih, ker bi tja pač lahko zašli le iz posamičnih zbirnih evidenc pristojnih sodišč, ta pa se s tem ne ukvarjajo. Tej ugotovitvi je sledila naporna pot neposrednega poizvedovanja pri skorajda vseh slovenskih kazenskih sodiščih, ki bi lahko izrekla tako sankcijo. Drobna prednost takega postopka je bila vsaj v tem, da smo lahko povprašali sodnike, kaj menijo o novi sankciji.

b) mnenja sodnikov

Razmeroma pogosto se je dogajalo, da ni bilo mogoče priti do sodnikov in da smo se zadovoljili s podatki, ki smo jih dobili od sodne administracije. Ti so zatrjevali, da bi zagotovo vedeli za spremembo kazni po 107. členu, če bi jo sodniki izrekli, čeprav ni predvidena nikakršna posebna evidenca v takih primerih.

Sodniki, s katerimi smo se pogovarjali, pa večinoma niso komentirali odklanjanja nove možnosti. Najpogosteje so rekli, da v blažjih primerih izrekajo pogojne ali pa denarne kazni. Nekateri so potožili, da je bilo o vsaki novosti doslej organiziranih več posvetovanj, ki so olajšala delo, medtem ko v zvezi z delom v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti nihče ni pripravil ničesar takega.

c) primera izreka nove sankcije

Uspelo nam je najti le dva primera spremembe zaporne kazni po 107. členu kazenskega zakonika RS. V obeh primerih je šlo za nekoliko neobičajno pot, saj ni bilo sodišče tisto, ki bi samo sprožilo postopek in pridobilo obsojenčevo privolitev v tak način izvršitve zaporne kazni. Pobudo za spremembo zaporne kazni v delo v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti sta v obeh primerih dala obsojenca.

Tako je bilo videti vsaj v formalnem pogledu. V resnici pa je ideja prišla od drugod. Eden izmed obsojencev, ki naj bi prestajal zaporno kazen na Rogozi pri Mariboru, je nekaj dni pred začetkom kazni prišel v zavod pogledat in povprašat, kakšno je videti prestajanje kazni, ker pač še nikoli ni bil v zaporu. Delavec v zaporu, s katerim se je obsojeni pogovarjal, je videl, da ta po vsej verjetnosti izpolnjuje pogoje za alternativno sankcijo. Svetoval mu je, naj še pred začetkom prestajanja kazni zaprosi za spremembo zaporne kazni v ustrezno delo, kar je obsojenec tudi storil. (Za ta podatek smo zvedeli takorekoč po naključju, ko smo se o novi sankciji pogovarjali tudi z nekaterimi penologi v slovenskih zaporih).

V prvem primeru je sodišče izdalo sklep zunaj glavne obravnave, s katerim je ugodilo predlogu obsojenega za izvršitev kazni zapora v obliki dela v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti. Kazen dveh mesecev zapora se po sklepu izvrši tako, da obsojeni namesto kazni zapora opravi v obdobju dveh mesecev delo v korist Društva za varstvo in proti mučenju živali, in sicer v obsegu 240 ur.

V obrazložitvi se je sodišče poglobilo v zahtevo zakona, da je treba ugotoviti objektivne in subjektivne okoliščine v zvezi s storilcem. Pridobili so zdravstveno dokumentacijo, iz katere je bilo razvidno zdravnikovo mnenje, da bi zaradi psihične simptomatike pri obsojenem bilo zanj koristno skrajšati bivanje v zaporu, da se mu ne bi zdravstveno stanje poslabšalo. Sodišče je tudi ugotovilo, da je obsojeni sicer v rednem delovnem razmerju. Prav tako so zaslišali vodjo azila pri Društvu za varstvo in proti mučenju živali, ki je potrdil, da je društvo zainteresirano, da bi obsojeni pri njih ob delavnih opravljal različna dela po nalogu vodje azila. Pri tem je izjavil tudi, da bo društvo za obsojenega sestavilo program dela in zapisnik o delu ter vodilo evidenco o prisotnosti na delu.

Sodišče je ob zaslišanju obsojenega ugotovilo, da ima rad živali, da ima tudi osebne izkušnje na področju kinologije in da se zavzema za predlagani način izvršitve zaporne kazni.

Tako so bile po mnenju sodišča podane vse objektivne in subjektivne okoliščine za ugoditev obsojenčevemu predlogu.

Sklep se konča s pravnim poukom, po katerem je mogoča pritožba, o kateri odloča višje sodišče.

V drugem primeru, kjer je sodišče prav tako odločilo na podlagi obsojenčeve prošnje, je bil sklep bistveno bolj formaliziran. Enako visoko kazen – dva meseca zapora – je spremenilo v 120 ur dela v korist območne organizacije Rdečega križa.

V izreku je ukrep sicer natančno opredeljen (dvajset dni po šest ur, od 8. do 14. ure, za začetkom dne 1.3.1995 in koncem dne 30.4.1995, pri čemer se obsojenec dogovori z organizacijo, katere dni v tem obdobju bo delal), obrazložitvi pa je sodišče namenilo le nekaj vrstic, v katerih ugotavlja, da obsojenec s spremembo soglaša. Če se ne bi držal dogovora, lahko sodišče odredi, da se izrečena kazen zapora izvrši.

Sklep se konča s pripisom, da pravni pouk ni potreben, ker je obsojenec soglašal s takšnim opravljanjem dela v korist humanitarne organizacije.

d) nekatera vsebinska in formalna vprašanja

Očitno gre za novost, ki je ostala na ravni zakonodaje in ni zaživela v praksi. Krivde ne moremo enostavno pripisovati sodiščem oziroma sodnikom, pa tudi samo iskanje je neproduktivno, zato je bolje razmisliti o tem, kaj bi pripomoglo k pogostejšemu uporabljanju te alternativne sankcije.

Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij bi moral urediti organizacijo izvrševanja nove sankcije, pri čemer bi bilo treba poskrbeti vsaj za naslednje.

Sodišča bi morala imeti spisek humanitarnih organizacij, podjetij ali ustreznih ustanov, katerih narava dela bi ustrezala

smislu sankcije. Z raznovrstnostjo organizacij bi morali zadovoljevati različne oblike usposobljenosti in interesov obsojenih oseb. V teh organizacijah bi morali biti zaposleni vsaj nekateri, ki bi bili sposobni konstruktivne medosebne komunikacije. Ta je še posebno potrebna v situaciji, ko se srečamo z nekom, ki se ga drži stigma obsojenca. Na občutljivost takih stikov opozarjamo zaradi razmeroma bogatih izkušenj na področju dela obsojenih oseb na prestajanju zaporne kazni v zunanjih delovnih organizacijah.

Sedanja zakonodaja dopušča obsojenim za kazniva dejanja iz malomarnosti na kazen do šestih mesecev zaporu, da nadaljujejo delo v organizaciji, kjer so bili prej zaposleni, če se s tem strinjata obsojeni in organizacija. O taki prošnji odloča minister za pravosodje. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij pa nekoliko nelogično, a v izrazito korist obsojenim, dopušča delo zunaj zavoda tudi v primerih, ko je kazen daljša in krivdna oblika drugačna. V takih primerih sklene zavod pogodbo z ustanovo, kjer bo obsojeni delal, in v njej določi vse pogoje, ki jih morata izpolnjevati obe strani. Zlasti v teh primerih, ki so bili morda še pomembnejši za resocializacijo obsojenih oseb, se je pokazalo, kako pomembna je narava stikov, ki jih vzpostavijo obsojeni in sodelavci v delovni organizaciji.

V organizaciji bi morali opredeliti dolžnost spremljanja obsojenčevega dela in osebe, zadolžene za nadzor. Natančneje bi moral biti predviden postopek, po katerem bi zadolženi za nadzor opozarjal najprej obsojenega na morebitno nespoštovanje pravil oziroma dogovora in v primeru neuspešnih intervencij sodišče, ki ima možnost spremeniti alternativno izvrševanje kazni.

Zlasti ker gre za uvajanje novega ukrepa, bi bilo treba spremljati njegov izrek in izvrševanje, sicer se ne moremo prepričati o uspešnosti alternativne sankcije. V tem trenutku nam ostane le splošna, čeprav verjetno točna ocena, da je ukrep dobro zamišljen, ker prispeva k zmanjševanju represivne funkcije kaznovalnega aparata. Videti je, glede na sedanjo organizacijo pravosodnega sistema, da bi to vlogo najbolje opravljala Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij kot organ Ministrstva za pravosodje.

V zadnjem osnutku zakona o izvrševanju kazenskih sankcij sicer najdemo določbo, s katero so sestavljalci predpisa to breme prevalili na centre za socialno delo. Trinajsti člen osnutka namreč pravi, da »izvrševanje dela v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti, s katerim sodišče nadomesti kazen zaporu do treh mesecev, pripravi, vodi in nadzoruje center za socialno delo, pristojen po predpisih o socialnem varstvu. Pristojni center tudi obvesti sodišče, če obsojeni ne izpolnjuje nalog, ki izvirajo iz opravljanja dela v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti.

Ne nazadnje je treba izpopolniti statistično obdelavo, sicer ni praktične verjetnosti, da bi sploh vedeli, ali je ukrep zaživel

kot redni instrument kaznovalne politike, ali pa je izrazito osamljen, kar doslej potrjuje pričujoča raziskava. Metodologija, ki smo jo bili primorani uporabiti, je prenaporna, da bi smeli pričakovati pogostejše ponovitve.

Primeri, ki smo ju našli, se po skrbnosti izpeljanega postopka precej razlikujeta. Medtem ko je iz obrazložitve prvega sklepa razvidno, da se je sodišče potrudilo raziskati vse subjektivne in objektivne okoliščine, je v drugem primeru sodišče opravilo to nalogo v štirih stvkih. Pri tem nikakor ne bi smeli reči, da za izrečeni ukrep ni bilo razlogov. Po naravi stvari bo najbrž v večini primerov sprememba zaporu v koristno delo vsebinsko utemeljena zaradi obsojenčeve uspešnejše vključitve v običajno življenje in manj represivnega ukrepa, ki nima vrste škodljivih posledic, kakršne sicer pritičejo zaporu. Kljub temu pa se zdi, da je pravilno, če sodniki razmeroma natančno opredelijo, na katere okoliščine so se oprli pri izreku alternativne sankcije, ker je tako zahtevo moč razbrati vsaj iz namena zakonske norme. Ne nazadnje je ob morebitnem neuspehu vselej mogoče, da sodišče odredi izvršitev kazni zaporu. V takem primeru je tudi za sodnika ugodneje, če je prvi del postopka izpeljal vsebinsko karseda popolno.

Med sklepoma je tudi pomembna formalna razlika, ki se nanaša na pravni pouk. V prvem primeru je sodišče dopustilo pritožbo, o kateri odloča višje sodišče. V drugem pa je zapisalo, da pravni pouk ni potreben, ker je obsojenec soglašal s takšnim opravljanjem dela v korist humanitarne organizacije.

O pravici do pritožbe se očitno pojavljata različni mnenji. Na prvi pogled bi sicer sodili, da zoper ukrep, ki je izrazito v korist obsojenemu in ki ga je v konkretnih primerih tudi sam predlagal, ni smiselna pritožba. Vendar kaže takemu stališču ugovarjati iz formalnih in iz vsebinskih razlogov. Pravzaprav bi težko našli odločbo, zoper katero ni možnosti pritožbe, ugovora, skratka pravnega sredstva. (Ena takih je na primer odločba o pogojnem odpustu, ki pa ima vrsto posebnosti, zaradi katerih se razlikuje od odločb v kazenskem postopku). Odrekanje pravice do pritožbe kaže na visoko stopnjo arbitrarnosti državnih organov, ki se približuje pojmu zlorabe oblasti (*l'abus de pouvoir*). Po vsebinski strani pa ne moremo odrekati obsojencu možnosti, da v nekem časovnem obdobju sam presodi (ponovno), kaj je zanj ugodneje, ne glede na to, da je pred tem v ukrep privolil, ali ga je celo sam predlagal.

Pri pravici do pritožbe ne bi smeli prezreti državnega tožilca. Zoper možnost, da se pritoži, bi morda govoril argument, da gre le za modifikacijo izvršitve kazni, ne pa za drugačno kazen. Tudi sistematika kazni po kazenskem zakoniku govori temu v prid, saj ni nikjer predvidena kot samostojen ukrep. Vendar pa gre po vsebini za bistveno razliko med zaporom in koristnim delom. V resnici gre za dve povsem različni kazni in zato menimo, da bi tudi iz vsebinskih razlogov morali dopustiti pritožbo državnemu tožilcu. V prak-

si se očitno utegne dogajati, da o obsojenčevem predlogu za drugačno izvrševanje zaporne kazni odloča sodišče zunaj obravnave, kot v prvem primeru. Najbrž je v takem primeru dolžno poslati sklep državnemu tožilcu, ki, kot je razvidno iz obeh sklepov, ni navzoč po uradni dolžnosti. Kadar sodišče odloča o zamenjavi zaporne kazni z delom že na glavni obravnavi, kar je najbrž dopustno, čeprav nekoliko nerodno, saj mora slediti sklep o tem po razglasitvi sodbe, je državni tožilec navzoč. V tem primeru se postavi tudi vprašanje, ali lahko državni tožilec predlaga tak alternativni ukrep. Najbrž je nekaj argumentov za pritriljen odgovor. Četudi gre za obtoženčevo korist, so podobna dejanja državnega tožilca že dolgo dopustna v kazenski zakonodaji. Poleg tega ima tožilec možnost po 162. členu zakona o kazenskem postopku odrediti osumljencu opravljanje kakšnega splošno koristnega dela in zato odložiti kazenski pregon. Resda gre za povsem drugo fazo kazenskega postopka, vendar je narava odrejenega ukrepa praktično ista. Zato mu ne bi kazalo odvzeti te pravice tudi po izrečenju sodbi. Prav tako pa bi mu morali omogočiti pritožbo v primerih, ko bi za določene storilce obstajali po njegovem mnenju utemeljeni razlogi za zaporno kazen.

7. Sklep

Očitno je, da po več letih svojega obstoja alternativno izvrševanje zaporne kazni ni zaživelo v praksi. Upošteva se sicer redke pripombe sodnikov bi morali razpravljati o formalnih in vsebinskih vidikih novega ukrepa. Ob tem bi morali postaviti organizacijske temelje za izvrševanje koristnega dela in v to vključiti ustrezne službe Ministrstva za pravosodje. Oblikovati bi morali mrežo organizacij, ki bi jih lahko

uporabili za delo obsojenih in v njih usposabljeni vsaj nekatere za delo z njimi. Ta mreža bi morala pokrivati vsa sodišča po teritorialnem načelu. O izrečenem ukrepu bi morala obstajati evidenca, prav tako pa bi bilo treba spremljati njegovo uspešnost. Sodna praksa bi morala izoblikovati pristojnosti državnega tožilca v zvezi z alternativno sankcijo in nekoliko jasneje opredeliti celoten postopek v zvezi z izrekom.

LITERATURA:

1. Bavcon, L.: Uvodna pojasnila. **Kazenski zakonik Republike Slovenije**, Ljubljana, Uradni list RS 1994, s. 21-100.
2. Carter, Robert; Cocks, Jack; Glaser, Daniel: Community service: A Review of the Basic Issues. **Federal Probation**, Washington 51(1987)1, s. 4-10.
3. **Comm. Service organization in Netherlands**. The Hague, Ministry of Justice 1985, 38 s.
4. Mc Donald, D.: **Restitution and Community Service**. Washington, National Institute of Justice 1988, 4 s.
5. Hudson, J.; Galaway, B.: Community Service: Toward Program Definition. **Federal Probation**, Washington 56 (1992)2, s. 3-9.
6. Junger-Tas, J. : Alternative sanctions – myth and reality. **European Journal of Criminal policy and research**, Amsterdam 2(1994)1, s. 44-66.
7. Junger-Tas, J.: **Alternatives to Prison Sentences**. Amsterdam, Ministry of Justice 1994, 101 s.
8. Morris, N; Tonry, M.: **Between Prison and Probation**. Oxford, Oxford University Press 1990, 283 s.
9. Mrvić, N. ; Đorđević, Đ.: Društveno koristan rad. **Zbornik Instituta za krim. i soc. istraživanja**, Beograd 12 (1993) 1, s. 23-32.

Alternative sentencing in Slovene criminal legislation and practice

Dragan Petrovec, L.L.D., Research Associate, Institute of Criminology at the Faculty of Law, Kongresni trg 12, 1000, Ljubljana, Slovenia

The paper presents the development of the alternative sanction of community service, which came relatively soon to the old continent from the western world, where it was implemented by the criminal justice system more than thirty years ago (California). The paper deals with conditions for the imposition of this type of sanction, advantages and shortcoming of alternative sentencing and presents foreign experiences after following its implementation for a certain period of time. Finally, the situation in Slovenia is given, together with some isolated cases of the imposition of this new sanction and suggestions for the appropriate regulation of legislation which would more precisely provide for the implementation of this community sanction.

Key words: sentencing, alternative sanctions, community service

UDC 343.27 + 343.242 (497.4)